

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การขยายอำนาจของรัฐเข้ามาควบคุมทรัพยากรท้องถิ่น เริ่มต้นขึ้นเมื่อปลายทศวรรษ 2440 โดยเฉพาะการให้สัมปทานป่าไม้ในเขตภาคเหนือตอนบน ได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างยิ่งต่อหลักจารีตการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น นำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างประชาชน ทน และรัฐ (อานันท์ กาญจนพันธุ์; มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, 2534: 103-122) ซึ่งรัฐพยายามทุกวิถีทางเพื่อจะดำรงไว้ซึ่งอำนาจของตนเอง และขยายอำนาจเหนือพื้นที่ให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อผลประโยชน์ที่สามารถเอื้อให้กับกลุ่มทุนและตนเองได้มากที่สุด (สรินยา กิจประยูร, 2538)

งานของ Reynolds (1991) กล่าวว่ารัฐได้ใช้วาทกรรมการพัฒนาและนิยามความหมายต่อชุมชนบนพื้นที่สูงและได้ดำเนินการบนฐานอคติทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะมองว่าเป็นผู้ก่อการร้ายที่คุกคามความปลอดภัยของประเทศ เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ เป็นผู้ค้ายาเสพติด เป็นคนทำลายสภาพแวดล้อม ทั้งยังมองว่าเป็นผู้ที่ล่าหลัง เชื้อยชา ไม่กระตือรือร้น อันเป็นการด้อยพัฒนาที่รัฐเห็นว่าสมควรจะต้องเข้าไปจัดการ ดังจะเห็นได้จากความเปลี่ยนแปลงหลังจากการเข้ามาสัมปทานป่า เมื่อปลายทศวรรษที่ 2460 กระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ช่วงเวลาดังกล่าวทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทการพัฒนาประเทศในยุคแรกตั้งแต่ปีพ.ศ. 2506 - 2524 อันนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงจากการเข้าปิดล้อมและแย่งยึดทรัพยากรให้เป็นของรัฐ รวมถึงการเข้ามาหาผลประโยชน์จากทรัพยากรของกลุ่มผลประโยชน์ (Reynolds, 1991 อ้างใน สรินยา กิจประยูร, 2538)

การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างคนพื้นราบกับคนบนดอย และเกิดอคติ มายาคติต่างๆต่อชนบนพื้นที่สูง เนื่องจากความไม่เข้าใจในระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของกลุ่มชาติพันธุ์บนดอย โดยเฉพาะระบบการผลิตแบบตัดฟัน โคน เผา จึงถูกให้ภาพและกล่าวหาว่าเป็นตัวการในการตัดไม้ทำลายป่า (ยศ สันตสมบัติ, 2546: 65-126) นำไปสู่การบีบบังคับ และถูกกดขี่จากรัฐ ทำให้ไม่สามารถทำไร่หมุนเวียนได้อีกต่อไป

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากวาทกรรมของรัฐ ส่งผลทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเรื่องสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร กลายเป็นความขัดแย้งทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมตั้งแต่

ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับโลก ท่ามกลางความขัดแย้งเรื่องทรัพยากรบนพื้นที่สูง นำมาสู่การตั้งคำถามต่อคนบนพื้นที่สูงว่า สิ่งที่รัฐกระทำนั้นชอบธรรมด้วยประการใด สิทธิของชาวบ้านอยู่ตรงไหน ซึ่งคำถามเหล่านี้เกิดขึ้นในบริบทของการเข้ามาทำงานเอ็นจีโอภาคเหนือ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2540) และกระแสความสนใจจากนักวิชาการ ในขณะเดียวกัน การเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของพระสงฆ์คาทอลิกในช่วงปีพ.ศ. 2505 ได้ทำให้ชาวปกากะญอในแม่วางตอนบนหันมานับถือศาสนาคริสต์กันมากขึ้น และบางส่วนก็เริ่มนับถือศาสนาพุทธตามโครงการพระธรรมจาริกของทางราชการ ทำให้คนเหล่านี้เริ่มมีโอกาสได้เรียนในสถาบันการศึกษาสูงขึ้น และเมื่อจบออกมา คนเหล่านี้มักจะเลือกทำงานกับองค์กรศาสนา และเอ็นจีโอ เป็นส่วนใหญ่ (จุไรพร จิตพิทักษ์, 2553) ทำให้พวกเขามีทั้งความรู้แบบทางการ ที่ได้จากโรงเรียน มหาวิทยาลัย และความรู้ท้องถิ่น ผ่านการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ และผ่านประสบการณ์ชีวิต (กุศล พยัคฆ์ศักดิ์, 2555) อย่างไรก็ตามยังคงมีชาวบ้านบางส่วนที่นับถือผีตามความเชื่อดั้งเดิม

เช่นเดียวกับพื้นที่แม่แจ่ม การเข้ามาของศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์เกิดขึ้นพร้อมๆ กันด้วย โดยเฉพาะพื้นที่ที่เรียกว่ามือเจะคีมีความเข้มข้นมากกว่าที่อื่นๆ เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่นับถือคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์มากที่สุด เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐในพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอแม่แจ่ม¹ ที่ถูกประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ สาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากการที่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้พยายามเข้าไปตัดไม้สนมาแปรรูปเมื่อปีพ.ศ. 2530 (สันติพงษ์ ช้างเผือก และคณะ, 2546) ทำให้ชาวบ้านปกากะญอวัดจันทร์ได้รวมตัวกันคัดค้านโครงการสัมปทานป่าไม้ดังกล่าวของรัฐ เนื่องจากเห็นว่าขัดกับหลักการของชุมชนที่ได้ดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าดังกล่าวมาหลายชั่วอายุคน

กระแสการคัดค้านโครงการของรัฐจากชาวปกากะญอบ้านวัดจันทร์ ได้จุดกระแสต่อคนชนชั้นกลาง นักวิชาการ คนปลายน้ำ ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแจ่ม ได้มาร่วมขับเคลื่อนเป็นองค์กรภาคี ที่มีชื่อว่า “กลุ่มฮักเมืองแจ่ม”² กลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากสาธารณะชนอย่างแพร่หลาย พื้นที่วัดจันทร์จึงเริ่มกลายเป็นที่รู้จักของคนภายนอกในช่วงเวลาดังกล่าวมากขึ้น พร้อมๆ กับการปรากฏตัวของชาวปกากะญอในภาพลักษณ์ใหม่ “ผู้รักและหวงแหนป่า” ผ่านพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ เพื่อโต้แย้งกับวาทกรรมก่อนหน้านั้นของรัฐ

ขณะที่พื้นที่แม่วางก็มีการสัมปทานให้กับสัมปทานป่าไม้ในเขตลุ่มน้ำวางตอนล่างแก่บริษัทเอกชนของคนไทยในปี พ.ศ. 2484 (ทฤษฎี สว่างยิ่ง, 2544) ส่งผลให้ขบวนการตัดไม้ถูกถามเข้า

¹ปัจจุบันอยู่ในเขตปกครองอำเภอภักดีพัฒนา

²ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในสันติพงษ์ และคณะ, 2546 โครงการ “ของหน้าหมู่บ้าน”: ประวัติศาสตร์ตัวตนของชุมชนกลางหุบเขาแม่แจ่ม.

ไปในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วางตอนบน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวปกากะญอ ทำให้ชาวบ้านเริ่มรวมตัวกันทบทวนสาเหตุของปัญหาและต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่พยายามประกาศเขตอุทยานแห่งชาติในเขตลุ่มน้ำแม่วาง ชาวบ้านเริ่มตระหนักว่าหากปล่อยให้มีการตัดไม้อยู่เรื่อยๆ ป่าก็จะหมดไป ความเป็นชุมชนและวิถีชีวิตของชาวปกากะญอที่ต้องพึ่งพาและผูกพันกับป่ามาเป็นเวลาช้านานก็ต้องสิ้นสุดลงด้วย จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มรักษาป่า มีการออกลาดตระเวนดูแลพื้นที่ป่าของชุมชน รวมทั้งวางกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า และบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน ประกอบกับกระแสการเรียกร้องให้เกิดการยอมรับ ในระบบการทำไร่หมุนเวียน ผู้ผลิตวัฒนธรรมได้มองเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรและการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ในการแสดงตัวตนของชาวปกากะญอ โดยการต่อยอดถึงความผูกพันระหว่างคน ชุมชนและธรรมชาติ

ต่อมากระแสการปรับประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรป่าเริ่มขยายจากบ้านหนองเต่าไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง ทำให้เกิดเครือข่ายปกากะญอในการรักษาป่าลุ่มน้ำแม่วางในปีพ.ศ.2536 เพื่อร่วมกันออกกฎระเบียบในการรักษาป่าร่วมกัน โดยมีตัวแทนชุมชนต่างๆ ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการประสานความร่วมมือและพิจารณาคำเนินการสำคัญๆเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เครือข่ายขยายไปสู่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อยู่ต้นน้ำและคนเมืองในที่ราบ พื้นที่จอมทองก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีปัญหาเรื่องการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับที่ชาวบ้านที่เคยอยู่มาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคน

เมื่อปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนบนพื้นที่สูงลุกลามไปทุกที่ จึงมีการรวมกลุ่มกับองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาองค์กรชาวบ้านที่ใช้ชื่อว่า “เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ” ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งกลุ่มนักวิชาการและองค์กรรัฐบางหน่วยงานได้ทำการศึกษาวิจัยและจัดเวทีเชิงปฏิบัติการหลายครั้ง เพื่อรณรงค์ให้สาธารณะชนได้เข้าใจและเกิดการยอมรับในรูปแบบการสืบทอดองค์ความรู้ความเชื่อในระบบการจัดการของชุมชนชาวเขาในเวลาต่อมา ในห้วงเวลาดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษามองว่าเป็นช่วง “หัวเลี้ยวหัวต่อ” ของการก่อรูปของ “ผู้ผลิตวัฒนธรรม ปกากะญอ” ที่ต้องการสร้างความเข้าใจและนำเสนอชนเผ่าของตนเองในมุมมองใหม่ มีใช้แบบที่รัฐแปะป้าย ผู้ผลิตวัฒนธรรมปกากะญอจึงมีความพยายามนำเสนอรูปแบบการดำรงชีวิตหรือวิถีชีวิตอันเก่าแก่หลายประการมาอธิบายใหม่ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “ไร่หมุนเวียน” กับภาพลักษณ์ “ผู้รักษาป่า” เพื่อใช้ในกระบวนการช่วงชิงอำนาจในการนิยามสิทธิของการจัดการทรัพยากร และการอ้างสิทธิทำกินในเขตป่า อันเป็นผลต่อเนื่องของความขัดแย้งของระบบคิด เกี่ยวกับระบบนิเวศน์และปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการลดลงของพื้นที่ป่า การเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ของหน้าดิน หรือแม้กระทั่งการลดลงของปริมาณน้ำในการเพาะปลูก ล้วนมาจากความขัดแย้งในระบบคิดหรือมโนทัศน์ในเรื่องระบบนิเวศน์ที่แตกต่างกันทั้งสิ้น (วินัย บุญถือ, 2543)

อย่างไรก็ตาม งานของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2535: 8) ได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาในภาวะปัจจุบันที่ชุมชนบนพื้นที่สูงประสบและได้รับผลกระทบอย่างหนักเป็นปัญหาที่เกิดจากการเข้ามาของอุดมการณ์ทุนนิยมในรูปแบบทุนและตลาด ซึ่งรัฐเองก็ได้ใช้อุดมการณ์นี้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐ โดยการผลักดันนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจให้เข้าสู่ระบบทุนนิยม มีการส่งเสริมให้เกิดการผลิตในเชิงพาณิชย์ ด้วยการเพิ่มต้นทุนในการผลิตและการเพิ่มรายได้ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดค่านิยมต่างๆ เช่น ความเจริญทางวัตถุ การสะสมความมั่งคั่ง และการนับถือเงินเป็นพระเจ้า เป็นต้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2535 อ้างใน สรินยา กิจประยูร, 2538)

ในยุคสมัยที่มีปัจจัยภายนอกเข้ามากดดันเช่นนี้ชาวปกากะญอจึงมีการปรับตัวเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆจากภายนอก ด้วยการเลือกก้าวเข้าไปหาการเปลี่ยนแปลง และยอมรับความรู้ระบบคิดใหม่ๆ เข้ามาประสานเชื่อมโยงกับความเชื่อ ประเพณีดั้งเดิม พร้อมทั้งให้ความหมายใหม่กับสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อให้ชุมชนสามารถเผชิญหน้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีการจัดการที่ดินและแรงงานที่หลากหลายขึ้นทั้งในระบบการผลิตแบบไร่หมุนเวียน การเกษตรแบบถาวรหรือการปลูกพืชพาณิชย์ รวมไปถึงการปรับตัวโดยการออกไปสัมพันธ์กับโลกภายนอก เช่น การเปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธและคริสต์ การเข้าสู่ระบบการศึกษาใหม่ การเข้าสู่การเป็นผู้นำในระบบราชการ และการออกไปทำงานรับจ้างในเมือง (ศรีนทิพย์ หมั่นทรัพย์, 2543)

ฉะนั้นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาต้องการศึกษาวิเคราะห์คือ ในยุคสมัยของการแข่งขันทรัพยากรที่รุนแรงซับซ้อนมากยิ่งขึ้น และชาวปกากะญอในหลายพื้นที่ไม่ได้มีระบบการผลิตดั้งเดิมอย่างเช่น “ไร่หมุนเวียน” อีกต่อไป แต่ได้เข้าสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้น ผู้ศึกษาจึงอยากศึกษาว่าผู้ผลิตวัฒนธรรมปกากะญอ มีบทบาทอย่างไรในการปรับรูปแบบการเคลื่อนไหว และใช้เครื่องมือใดในการเคลื่อนไหว มีการประสาน ผลิตสร้างความรู้รูปแบบใด ในพื้นที่ที่แตกต่างกันอย่างไร นำไปสู่คำถามการวิจัยดังต่อไปนี้

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 ภายใต้บริบทเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ผลิตวัฒนธรรมปกากะญอมีขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบใด อย่างไร

1.2.2 การเคลื่อนไหวของผู้ผลิตวัฒนธรรมปกากะญอมีนัยยะสำคัญทางการเมืองอย่างไร และจะมีวิธีการสร้างความชอบธรรมอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อทำความเข้าใจกรอบแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของปกากะญอในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

1.3.2 ศึกษาบทบาทของผู้ผลิตวัฒนธรรมกับการร่วมกำหนดและขับเคลื่อนทิศทางการพัฒนาในพื้นที่ทางสังคม และการสร้างความร่วมมือกับภาครัฐให้เกิดความเป็นธรรมในกระบวนการพัฒนาในอนาคต

1.3.3 วิเคราะห์ทุน/เครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการกับความสัมพันธ์แบบใหม่โดยผู้ผลิตวัฒนธรรมปกากะญอ

1.4 ทบทวนงานศึกษาและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนดังนี้ ในส่วนแรกจะเป็นการทบทวนแนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งจะพยายามหยิบยกงานศึกษาที่พูดถึงเรื่องการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนต่างๆ เพื่อที่จะทำความเข้าใจและเห็นมุมมองในเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีมากมายและแตกต่างกัน ทั้งนี้จะศึกษาและนำแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New social movement) มาใช้ในงานเป็นหลัก เนื่องจากการเคลื่อนไหวนั้นมิได้ผูกติดอยู่แต่เพียงความขัดแย้งทางชนชั้นเท่านั้น หากแต่ประเด็นของการเรียกร้องได้เชื่อมโยงไปถึงการช่วงชิงในการนิยามความหมายที่เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เพื่อเปิดพื้นที่ให้ตัวเองได้เข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดให้คนทุกหมู่เหล่าทุกชนชั้นในสังคมไทยมีสิทธิมีเสียงเสมอภาคเท่าเทียมกัน จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจไปกับแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ที่มองและให้ความสำคัญกับปฏิบัติการของการเคลื่อนไหวที่ต้องการสร้างความหมาย กฎเกณฑ์ กติกา หรือค่านิยมชุดใหม่ให้กับสิ่งที่เคลื่อนไหวเรียกร้อง

ส่วนที่สองจะเป็นการทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวกับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ (Identity Politics) เนื่องจากการเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ ส่วนเกี่ยวข้องกับทางการเมือง เพื่อให้เห็นภาพการเคลื่อนไหวชัดเจน ประเด็นนี้จึงไม่สามารถละเลยได้ ดังนั้นผู้วิจัยจะเลือกงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวด้านอัตลักษณ์ทางการเมืองมาสักสองสามชิ้น เพื่อจะทำความเข้าใจประเด็นนี้และเพื่อที่จะสามารถนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมได้

ส่วนสุดท้ายจะเป็นการทบทวนแนวคิดเรื่องผลผลิตทางวัฒนธรรม (Cultural production) ในการนี้จะศึกษาการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ผลิตทางวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติการ ในการช่วงชิงพื้นที่ในบริบททางการเมืองวัฒนธรรม เพื่อจะสร้างพื้นที่ให้ได้มาซึ่งสิทธิที่เท่าเทียมกัน ในสังคมในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติ และศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพวกเขาทั้งปัจจัยภายใน และภายนอก

1.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมและวาทกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทำให้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องสิทธิ ในการเข้าถึงทรัพยากรมีความรุนแรงมากขึ้น จนกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมือง สังคมและ วัฒนธรรมตั้งแต่ระดับโลกไปจนถึงระดับท้องถิ่น ทำให้เกิดการก่อตัวของขบวนการเคลื่อนไหวทาง สิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง โดยมีรูปแบบที่เชื่อมประสานกับการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง อย่างแยกไม่ออก (ชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2541 อ้างใน ทฤษฎี สว่างยิ่ง, 2544) ความขัดแย้งและขบวนการ เคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงรูปแบบใหม่ๆ ของความขัดแย้งและ ปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความหลากหลายซับซ้อนมากขึ้นในหลายทศวรรษที่ผ่านมา รูปแบบและ วิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ๆ (New social movements) และขบวนการเคลื่อนไหวของ ประชาชนในระดับรากหญ้า (The grassroots movements) ได้เคลื่อนไปสู่การให้ความสำคัญกับ ขบวนการเคลื่อนไหวที่ประชาชนทั่วไปได้มีบทบาทในการช่วงชิงการกำหนดหรือสร้างนิยาม ความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอัตลักษณ์ คุณค่า ความจริง ความรู้ ในรูปแบบของวาทกรรมชุดต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เลื่อนไหล และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร, 2542)

การศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคม หากมองตามกรอบแนวคิดของสำนัก คลาสสิก (Classical approach) ที่มีรากฐานมาจากจิตวิทยาสังคมศาสตร์ เน้นการพิจารณาในมิติที่ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหมู่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ การกระทำทางสังคมที่เป็นไปตามบรรทัดฐาน ทางสังคมที่มีอยู่กับพฤติกรรมกรรวมหมู่ ที่ถูกมองว่า เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นชั่วคราวชั่วคราว ไม่มี การรับรู้ล่วงหน้า ไม่มีความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และไม่สามารถหาความสัมพันธ์ทางสังคมได้ แน่นนอน ขบวนการทางสังคมจึงเป็นส่วนเกินของสังคม

การอธิบายการเกิดขึ้นของการเคลื่อนไหวทางสังคมของกรอบแนวคิดนี้ มองว่าเป็นปฏิกิริยา ได้ตอบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้บุคคลเกิดความคับข้องใจ เป็นเงื่อนไขของการเคลื่อนไหวทางสังคม คือการถูกกลืนรอนสิทธิของปัจเจกบุคคล จึงมีความต้องการ

ที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่ไม่มีการวางแผนไว้ทิศทาง หากแต่ข้อจำกัดในการอธิบายของแนวคิดของสำนักนี้คือกรอบการวิเคราะห์ที่ไม่สามารถที่จะศึกษาปรากฏการณ์หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ไม่ใช่ปฏิบัติการ โต้ตอบความกลัว เช่น ขบวนการสิทธิสตรี ขบวนการเกย์ ขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิชนพื้นเมือง เป็นต้น ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเหล่านี้เป็นเรื่องของการสร้างการปกป้อง อัตลักษณ์วิถีชีวิตแบบใหม่นอกจากนั้นยังมิได้เกิดแบบลุ่มๆคองๆ แต่มีการกำหนดยุทธศาสตร์ ทิศทางด้วย (ประภาส ปันตบแต่ง, 2538)

การศึกษาในงานของประภาส ปันตบแต่ง (2541) เรื่อง “99 วันสมัชชาคนจน การเมืองบนท้องถนน” ที่ได้ศึกษาบริบทแวดล้อมในเชิงโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไทยซึ่งประเด็นของการวิเคราะห์ที่สำคัญที่ใช้ในการอธิบายเกิดขึ้นของสมัชชาคนจน ได้แก่ ประการที่หนึ่ง เงื่อนไขจำเป็นด้านโครงสร้างอัน ได้แก่ นโยบายและโครงการของรัฐที่เกื้อหนุนการพัฒนาด้านเน้นการพัฒนาส่งออก ส่งผลต่อการทำลายสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และนำมาซึ่งความเดือดร้อนของชาวบ้านที่สภาพชีวิตต้องพึ่งพาธรรมชาติเหล่านั้น ประการที่สองคือ เงื่อนไขเพียงพอ ได้แก่ การพัฒนาองค์กรภายใน ประกอบด้วยความเป็นอิสระจากรัฐและพรรคการเมือง ความสามารถในการระดมทรัพยากรและระดมผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวภาวะผู้นำรวมหมู่ การหนุนเสริมอย่างต่อเนื่องขององค์กรพัฒนาเอกชน การบริหารการจัดการชุมนุมเรียกร้องที่มีประสิทธิภาพ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในที่ได้ผลซึ่งแปรเปลี่ยนความเดือดร้อนเป็นการกระทำรวมหมู่ได้ การพัฒนาองค์กรเหล่านี้เกิดขึ้นในบริบทแวดล้อมที่มีโครงสร้างโอกาสทางสังคม ซึ่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นกระแสสูง และโครงสร้างโอกาสทางการเมืองปราศจากการควบคุมปราบปรามอย่างรุนแรง นอกจากนี้ ประภาสยังได้ชี้ให้เห็นจุดมุ่งหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม มิได้จำกัดอยู่เพียงผลประโยชน์ส่วนตัวหรือกลุ่ม แต่ต้องการเปลี่ยนสัมพันธภาพอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชนเสียใหม่ เช่นการผลักดันเปลี่ยนแปลงนโยบายและกฎหมาย การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสาธารณะสำหรับวิธีการต่อสู้การสร้างอำนาจด้วยการสร้างพันธมิตรกับองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ ตลอดจนแสวงหาความเห็นใจจากสาธารณะชน โดยความร่วมมือจากสื่อมวลชนต่างๆ ในการบอกเล่าความเดือดร้อนความทุกข์ยากไปสู่สังคม ทั้งหมดนี้ส่งผลสำเร็จระดับหนึ่งในการผลักดันปัญหาให้กับรัฐบาลตอบสนองจุดมุ่งหมายของขบวนการ อันถือได้ว่าเป็นงานเขียนที่อธิบายหรือสะท้อนการต่อสู้ของชนชั้นล่างที่มีคนจน ชาวนา คนชนบท หรือคนชายขอบในสังคม ในการนำเสนอปัญหาและยุทธวิธีในการต่อสู้เพื่อสร้างความชอบธรรมในสังคมได้ดี

การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่เป็นกรอบการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ๆที่เกิดขึ้นในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา เช่น

ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการเรียกร้องสิทธิสตรี ฯลฯ ซึ่งขบวนการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการปรากฏตัวของความคับข้องใจใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้สังคมใหม่ จุดสนใจของทฤษฎีนี้มุ่งที่การอธิบายว่าทำไมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ๆ ซึ่งประกอบด้วยคนหลายคนชั้นจึงเกิดขึ้นแต่ไม่เน้นประเด็นผลสำเร็จ เพราะการเคลื่อนไหวทางสังคมต้องการเปลี่ยนเป็นประชาสังคมไม่ใช่แค่การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจจะไม่ยอมรับการเข้าไปในระบบการเมืองทั้งระบบ แต่ก็ไม่ปฏิเสธทั้งหมด ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบโดยให้ประชาสังคมเข้าไปเป็นตัวขับเคลื่อน ซึ่งมองว่าเป็นขบวนการระยะยาว

แนวทางขบวนการทางสังคมใหม่จึงเน้นความแตกต่างหลากหลายมากกว่าความเหมือน ประกอบไปด้วยความคิดและสังคมที่สลับซับซ้อนกว่า และมองเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับสาธารณะไม่สามารถขีดเส้นแบ่งได้อย่างชัดเจน ขบวนการทางสังคมเป็นการผสมผสานระหว่างการยืนยันอัตลักษณ์ของปัจเจกชนกับสาธารณะ และบางครั้งปัจเจกชนสามารถแสดงออกทางสังคมได้โดยไม่ต้องรวมตัวเป็นกลุ่มก็ได้ นอกจากนี้ ขบวนการทางสังคมมักจะเกี่ยวโยงไปถึงเรื่องราวส่วนตัวของแต่ละคนด้วย กล่าวคือจะเข้าไปพัวพันในอาณาบริเวณของชีวิตประจำวัน เช่น การกิน การแต่งกาย ฯลฯ เป็นต้น

ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร (2542) ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้ากับขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับรากหญ้าในประเทศโลกที่สาม เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ด้วยกันทั้งคู่แต่มีความแตกต่างกันหลายประการ

ประการแรกของความแตกต่างคือลักษณะประเด็นของการเคลื่อนไหวโดยมองว่าการเคลื่อนไหวของประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้ามีความรู้สึกรวมถึงทัศนคติในเชิงลบต่อระดับคุณภาพชีวิตที่สั่นคลอน คุณภาพชีวิตที่ลดต่ำลงทั้งในด้านของสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของประชาชนในระดับรากหญ้าของประเทศโลกที่สามมีลักษณะของการก่อรูปที่เกิดจากประเด็นทางด้านของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม มีนัยยะความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงร้อยรัดไปกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่โดยตรง

ประการต่อมา ความแตกต่างของสมาชิกที่เกี่ยวข้องภายในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมชนชั้นกลางจะมีบทบาทสำคัญในขบวนการเคลื่อนไหว ซึ่งแตกต่างไปจากกลุ่มประเทศโลกที่สามที่ผู้ที่เคลื่อนไหวมักจะเป็นกลุ่มประชาชนในระดับล่าง ไม่ว่าจะเป็นคนจน ชาวนาชาวไร่ กลุ่มคนที่ด้อยโอกาส ประการสุดท้ายในประเทศที่ประชาชนธรรมดาและกลุ่มคนที่อยู่ริมขอบของสังคม มักถูกกีดกันมิให้มีสิทธิ์มีเสียงและมี

ส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเสมอภาค การลุกขึ้นต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของประชาชนในระดับรากหญ้ายังถือว่าเป็นเรื่องที่ยังใหม่และสำคัญมากยากที่จะเลยผ่านไป ในขณะที่ประเทศพัฒนานั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนออกจะเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งข้อวิจารณ์ที่มีต่อแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ คือแนวคิดนี้มุ่งเน้นอธิบายปัจจัยหรือสาเหตุเชิงโครงสร้างที่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นแต่ไม่เพียงพอมีลักษณะที่เป็นทฤษฎีภาค

ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2538) ได้อธิบายการเคลื่อนไหวทางสังคมว่าเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเพื่อสะท้อนความขัดแย้งและท้าทายวิถีคิดหลักของสังคมจากกลุ่มคนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมทางสังคม ดังเช่น ในการศึกษาคนชายขอบหรือกลุ่มคนที่ด้อยอำนาจ ไร้สิทธิไร้เสียงและถูกเบียดขับพื้นที่ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งในงานวิจัยเรื่อง “เสียงจากคนชายขอบ: ศักดิ์ศรีความเป็นคนของชาวลีซอ” ของทวิช จตุรพฤกษ์ (2538) ได้นำเสนอภาพของการต่อสู้ดิ้นรนและการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนลีซอ จากสถานะของการบีบคั้นจากการขยายตัวของอำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากรและสภาพมายาคติที่รัฐพยายามสร้างให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเพื่อเบียดขับและผลักดันกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้อยู่ในภาวะชายขอบของสังคม ชาวลีซอได้อาศัยพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยน โลกทัศน์และการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งชาวลีซอมิได้ยอมรับอำนาจรัฐและทุนในลักษณะของการยอมจำนน แต่ได้แสดงออกในปฏิบัติการในการผสมผสานต่ออำนาจต่างๆที่เข้ามาและปรับเปลี่ยนโดยยึดบทบาทฐานะของสิ่งที่เข้ามาใหม่ให้อยู่ในตำแหน่งที่ด้อยกว่าผิของชาวลีซอ

งานของ McAdam (1983) ที่พบว่าประสิทธิภาพของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิความเป็นพลเมืองขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญคือ ความคิดสร้างสรรค์ของขบวนการที่จะพัฒนารูปแบบ วิธีการใหม่ๆ และความสามารถที่ฝ่ายเผชิญหน้าจะสามารถปรับปรุงยุทธวิธีในการตอบโต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ดังนั้นการศึกษาแนวทางการเคลื่อนไหวจึงต้องพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนายุทธวิธีของแต่ละฝ่าย ประเด็นสำคัญอยู่ที่การชี้ให้เห็นว่า ประสิทธิภาพของขบวนการขึ้นอยู่กับสมรรถนะในการคิดค้นกลยุทธ์ใหม่ๆ ที่สามารถนำมาใช้อย่างหลากหลายในการเคลื่อนไหวประท้วง ภายใต้บริบททางการเมืองที่เกือหนุน กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่เอื้อต่อขบวนการเคลื่อนไหว จะทำให้เกิดศักยภาพที่จะทำให้อุปกรณ์ด้านยุทธวิธีการต่อสู้มีประสิทธิภาพ (McAdam, 1983 อ้างใน วิรุฬห์ อังกูรทัศนียรัตน์, 2547)

งานของผาสุก พงศ์ไพจิตร และคณะ (2545) ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในประเทศกำลังพัฒนา ชูประเด็นวัฒนธรรมและอัตลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งเดียวกัน โดยมีข้อโต้แย้งว่าการเคลื่อนไหวของสมาชิกคนจน แตกต่างจากลักษณะ

การเมืองแบบอัตลักษณ์ในแง่ที่ว่า การเคลื่อนไหวต่อสู้ยังมุ่งเน้นเรื่องผลประโยชน์ ปากท้อง การกระจายทรัพยากรทางสังคมอย่างเป็นธรรม แต่จุดมุ่งหมายคือมุ่งปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชน ทำให้รัฐ สังคมยอมรับ ให้ที่ไว้ทางแก่ชุมชนหรือกลุ่มคน เช่นเดียวกับงานของประกาศปีนตบแต่ง (2547) ที่มองว่าเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเปิดพื้นที่ในระบบและกระบวนการทางการเมืองแบบปกติ ตอบโต้ความจำกัดของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ไม่เห็นหัวสามัญชนธรรมดา

จากงานศึกษาของอภิญา เฟื่องฟูสกุล (2543) ได้ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ทางทฤษฎี สังคมศาสตร์ และปรากฏการณ์ทางสังคมที่พบว่า ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ค่านิยมเก่าไม่สามารถใช้ได้ อีกต่อไป เนื่องจากเกิดการเคลื่อนไหวในลักษณะใหม่ๆ ระบบโลกที่แตกขั้วการเกิดความขัดแย้งและสงครามทางเชื้อชาติและศาสนาในบรรดาประเทศที่เคยรวมเป็นหนึ่ง วิฤติพลังงานและสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อรับมือกับปัญหา วิฤติทางเศรษฐกิจ ในหลายประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่กำลังพัฒนา อันเป็นผลจากแนวทางการพัฒนาที่มุ่งแต่การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเสนอปรัชญาการพัฒนาที่ยั่งยืนและคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม การปฏิวัติระบบสื่อสารทำให้การแลกเปลี่ยนและผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้ เพราะในปัจจุบันการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ได้มีเป้าหมายทางการเมืองเสมอไป แต่อาจเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อแสดงตัวตนทางวัฒนธรรม เป็นการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ ที่ต้องการเปิดพื้นที่ทางสังคมมากขึ้น รูปแบบและวิธีการเคลื่อนไหวจึงเปลี่ยนไปจากเดิม โดยไม่จำเป็นต้องออกมาเรียกร้องบนถนน และเน้นการแก้ปัญหาโดยผ่านกลไกของรัฐและเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐแต่เพียงอย่างเดียว แต่การเคลื่อนไหวอาจเป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ เน้นกระบวนการผลิตความหมายและการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ รูปแบบของการแสดงออกจึงมีความซับซ้อนหลากหลายมากขึ้น (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543)

อย่างไรก็ตามในบางกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ก็หันมาใช้วาทกรรมของโลกาภิวัตน์เพื่อตอบโต้ต่อโลกาภิวัตน์เอง เช่นงานศึกษากลุ่มคนลาหู่ในเชียงรายของสมบัติ บุญคำเฮือง (2540) ที่ได้นำเสนอว่า ภาพลักษณ์ของชาวเขาในประเทศไทยคือผู้ทำลายป่า และรัฐไทยก็ใช้ข้ออ้างดังกล่าวในการไม่ให้สัญชาติไทยแก่คนเหล่านี้และพยายามผลักดันคนเหล่านี้ออกจากป่า ในอีกด้านหนึ่งกลับนำโครงการพัฒนาและอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ เข้าไปในหมู่บ้าน วาทกรรมการอนุรักษ์เหล่านี้เป็นแนวทางในการควบคุมและจัดการทรัพยากรของรัฐ กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวได้ใช้ยุทธวิธีในการหันมาตอบรับและหันมาทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า เช่นการควบคุมไฟป่าและการทำการเกษตรแบบยั่งยืนเพื่อสร้าง

ความหมายแก่อัตลักษณ์ทางสังคมของตน ทำให้เปลี่ยนสภาพจากคนทำลายป่ามาเป็นนักอนุรักษ์ที่มีชื่อเสียง จนมีผู้มาดูงานทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชาติ ส่งผลให้ผู้นำชุมชนได้รับรางวัลประกาศเกียรติคุณจากทั้งภาครัฐและเอกชน การพิสูจน์ตนและการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์สามารถสร้างความชอบธรรม ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อมิให้ถูกผลักดันออกจากป่า และเพื่อแสดงถึงศักยภาพของพวกเขาในฐานะพลเมืองที่ดีของประเทศไทย (สมบัติ บุญคำแข็ง, 2540) เช่นเดียวกับงานของ ทวิช จตุรพฤกษ์ (2541) ที่ชี้ให้เห็นว่าในภาวะที่ต้องเผชิญกับความเป็นชายขอบอันเป็นผลพวงของการขยายตัวของอำนาจรัฐและทุนเข้าสู่ชุมชน ชาวลีซอก็ไม่ได้ยอมจำนนต่อสถานการณ์ดังกล่าวเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ได้ปรับใช้พิธีกรรมของชุมชนในการนิยาม ตอบโต้ต่อสถานการณ์ที่ตนเองเผชิญ เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง (ทวิช จตุรพฤกษ์, 2541)

1.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์และการเมืองวัฒนธรรม

1.4.2.1 การเมืองเรื่องอัตลักษณ์

การเมืองเรื่องอัตลักษณ์ในงานของ Calhoun (1994) เห็นว่าคนชายขอบเป็นสิ่งที่คนกลุ่มหนึ่งพยายามสร้างความหมายและยึดเหนี่ยวให้ ขณะที่การต่อต้านคือความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ของคนชายขอบ ไม่ให้มีแก่นแกนที่แข็งทื่อ การทำทลายทอนทุกสิ่งให้เป็นชนชั้นก็นำมาสู่การมอง อัตลักษณ์ที่หลากหลายภายในชนชั้นมากขึ้น กล่าวคือการต่อสู้แย่งชิงความหมาย ไม่ได้มีเป้าหมายหลักเพื่อเอาชนะการครอบงำและสถาปนาตนเองขึ้นไปมีอำนาจแทน แต่เป็นการต่อสู้เพื่อไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดกำหนดความหมายหรืออัตลักษณ์ให้หยุดนิ่งตายตัว (Calhoun, 1994 อ้างใน สุรสม กฤษณะจุฑา, 2543)

งานศึกษาของ Missingham (2003) ชี้ให้เห็นการสร้างอัตลักษณ์ของสมาชิกคนจน การรวมตัวภายใต้ชื่อ สมาชิกคนจนแฝงความหมายทางการเมืองและภาพแทนของอัตลักษณ์ทางการเมืองที่ฉายภาพความต่อเนื่องกับขบวนการสมาชิกเกษตรกรรายย่อย และสมาชิกชาวนาชาวไร่ภาคอีสาน ในมิติของการเมืองบนท้องถนน ยุทธวิธีการเดินขบวนประท้วงและการชุมนุมยึดเชื้อ และม็อบของความเสมอภาคภายในองค์กร คือเป็น เวที ที่ผู้คนมารวมกันอย่างเท่าเทียม ในขณะที่คนจน หมายถึง การจนโอกาส จนอำนาจ และสิทธิต่อรอง การนิยาม คนจน เป็นเสมือนอัตลักษณ์ทางการเมืองที่ครอบคลุมกลุ่มคนทั้งหมดที่เป็น ผู้ทุกข์ยากจากผลพวงของการพัฒนาหรือในนามเหยื่อของรัฐนั่นเอง (Missingham, 2003 อ้างใน วิรพา อังกูรทัศนียรัตน์, 2547)

1.4.2.2 การเมืองวัฒนธรรม

การเมืองวัฒนธรรมหมายถึง การปรับเปลี่ยนจุดเผชิญหน้า โดยใช้ยุทธวิธีอื่นๆ เช่น การใช้ความเป็นชาติพันธุ์ในการปรับความสัมพันธ์ เป็นต้น การเมืองวัฒนธรรมมีการปรับเปลี่ยนวิธีใช้ตลอดเวลา เนื่องจากไม่มีอะไรเป็นแก่นแกน การเมืองวัฒนธรรมจึงเป็นการเปลี่ยน (Transform) เมื่อมันด้อยอำนาจ มันจึงต้องสร้างพลังการต่อรองมากขึ้น

แนวทางการเมืองวัฒนธรรมเป็นความพยายามในการแสวงหาวิธีวิทยาเพื่อศึกษาความเป็นจริงทางสังคม ที่ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันออกไป ทั้งยังเป็นแนวทางการศึกษาพิจารณาความสัมพันธ์ที่เลื่อนไหลในหลายระดับ ศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เน้นมิติทางวัฒนธรรมในเรื่องของการสร้างความหมาย จึงทำให้การศึกษการเมืองวัฒนธรรมมีการผสมผสานแนวความรู้ที่มีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น

มโนทัศน์ในการศึกษการเมืองวัฒนธรรม Stuart Hall (1997) ได้อธิบายการเมืองวัฒนธรรมว่าหมายถึง ความพยายามในการสร้างวาทกรรมเพื่อต่อสู้กับอุดมการณ์ ด้วยการใช้ภาษา การจัดประเภท การสร้างภาพทางความคิด และระบบของการสร้างภาพตัวแทนความจริง โดยมีชนชั้นและกลุ่มต่างๆ นำมาใช้เพื่อแข่งขันกันในการสร้างการยอมรับจากสังคม (Hall, 1997) โดยมีอิทธิพลต่อการเมืองวัฒนธรรม เพื่อการเชื่อมโยงการวิเคราะห์อำนาจเข้าด้วยกัน (Barker, 2000: 5) ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการตั้งชื่อ อำนาจในการสร้างสามัญสำนึก อำนาจในการสร้างชุดแบบแผนอย่างเป็นทางการ และอำนาจในการสร้างความชอบธรรมทางสังคม

แนวทางการศึกษการเมืองวัฒนธรรมผ่านแนวคิดหลังสมัยใหม่ต้องการวิพากษ์วิจารณ์ความรู้ในแบบวิทยาศาสตร์ โดยเสนอว่า ความรู้เกิดขึ้นในบริบทที่เฉพาะเจาะจงในช่วงเวลาหนึ่งๆ และถูกสร้างขึ้นมาอย่างหลากหลาย ซึ่งแนวคิดหลัง โคร่งสร้างนิยมและแนวคิดหลังสมัยใหม่ต่างก็มีแนวคิดที่มีทัศนะร่วมกันคือ การต่อต้านแนวทางสารัตถนิยม การสร้างความเป็นชุมชนและอัตลักษณ์ของกลุ่มที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ของการสร้างความแตกต่าง รวมไปถึงเรื่องการคิดกันและการผนวกรวม และการสร้างความเป็นอื่น อัตลักษณ์และวัฒนธรรมจึงเป็นผลของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ผ่านการเจรจาต่อรองและการต่อสู้ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ โดยพื้นที่ในที่นี้ไม่ใช่เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ หรือพื้นที่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง แต่ว่าเป็นพื้นที่ของปฏิบัติการและปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีการปรับเปลี่ยนและเลื่อนไหลอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งในแต่ละพื้นที่ที่มีเงื่อนไขและบริบทที่มีความแตกต่าง จึงทำให้มองเห็นพื้นที่และการเมืองวัฒนธรรมจากเงื่อนไขของความแตกต่างเหล่านี้ด้วย ดังนั้น การศึกษา

เรื่องการเมืองวัฒนธรรมจึงเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นพลวัต เน้นการตีความ การต่อรองและการตอบโต้ต่อสถานการณ์ ที่มนุษย์แต่ละกลุ่มเผชิญหน้าอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่มีความเท่าเทียม (ยศ สันตสมบัติ, 2551: 38-39)

แนวคิดเรื่องการเมืองวัฒนธรรมช่วยเปิดมุมมองความคิดในการต่อสู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พยายามจะสร้างพื้นที่ หรือสร้างบ้านใหม่ให้ตนเอง เพื่อการมีชีวิตรอดจากการตกในสถานะเบียดขับทางสังคมและวัฒนธรรมศูนย์กลาง ตลอดจนความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ให้ตนเองสามารถแสดงออกผ่านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้ ดังนั้น การสร้างพื้นที่ (Place Making) ตามแนวคิดของ Gupta and Ferguson (1997b) ในการพิจารณาการสร้างพื้นที่ (Place) ในฐานะที่ถูกสร้างขึ้นมาในความสัมพันธ์เชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางประวัติศาสตร์และวาทกรรมในการสร้างพื้นที่ทำให้พื้นที่ที่สร้างไม่มีความมั่นคง (Instable) แต่ได้มีการปรับขอบเขตของพื้นที่ มีการช่วงชิงความหมาย (Contestation) ที่เกิดขึ้นในการต่อรองในรูปแบบต่างๆ ของปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มต่างๆ (Gupta and Ferguson, 1997)

ขณะเดียวกันการเมืองวัฒนธรรมยังสะท้อนผ่านการแย่งชิงในการเข้าถึงทรัพยากรระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ในงานศึกษาของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (1998) เรื่อง **The Politics of Conservation and The Complexity of Local Control of Forests in The Northern Thai Highland** ได้ให้ความกระจ่างว่า ชุมชนท้องถิ่นเองก็มิได้สยบยอมต่อเครื่องมือทางอำนาจรัฐไปเสียหมดพบว่าหลายที่ชุมชนท้องถิ่นได้สร้างเครื่องมือ หรือ ความรู้แบบใหม่ ที่เป็นทั้งความรู้ท้องถิ่นดั้งเดิม และความรู้ที่มีผสมทั้งความรู้สมัยใหม่และความรู้ท้องถิ่น เพื่อต่อรองอำนาจไม่ให้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐไปเสียหมด โดยเฉพาะในเรื่องการจัดการทรัพยากร อานันท์พบว่า ในพื้นที่สูงแทบภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งเป็นที่อยู่กลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มและเป็นพื้นที่ที่ทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ รัฐไทยได้สร้างวาทกรรมว่าด้วยชาวเขาทำลายป่าและเป็นภัยต่อความมั่นคง ดอกหญ้าและสร้างมายาคติ เพื่อให้อยู่เป็นคู่ตรงข้ามกับการอนุรักษ์ สร้างความชอบธรรมของรัฐที่จะเข้ามาควบคุมและขยายพื้นที่ของอำนาจรัฐในการจัดการฐานทรัพยากร ที่ครั้งหนึ่งชุมชนเหล่านี้เคยมีการใช้ประโยชน์และการจัดการในรูปของภูมิปัญญาชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ ในการปฏิบัติการอันเป็นจริงของท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน โดยรัฐสร้างการกดขี่ บีบบังคับและการพยายามที่จะขับไล่กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ออกจากพื้นที่ โดยอ้างการอนุรักษ์พื้นที่ป่า โดยเฉพาะพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าต้นน้ำ แต่ความจริงพบว่าวาทกรรมการอนุรักษ์นั้นแฝงไปด้วยเบื้องหลังทางการเมืองที่สร้างขึ้นมาเพื่อต้องการที่จะช่วงชิงความหมายของชุมชนที่มีต่อทรัพยากรป่าไม้ เพื่อความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรป่าของรัฐ แต่ปล่อยให้กลุ่มผู้มีอำนาจต่างๆ ภายใต้อำนาจของรัฐเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่เหล่านั้น การ

อนุรักษ์จึงไม่ได้เป็นเป้าหมายที่แท้จริงเป็นแค่เพียงวาทกรรม ชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆจึงฉายใช้วาทกรรมอนุรักษ์เหล่านี้ในการเปิดพื้นที่เพื่อให้คนมีส่วนร่วม โดยการช่วงชิงการตีความหมายของการอนุรักษ์ว่าทำได้หลายแบบ “ป่าชุมชน” (Community Forests) คือ วาทกรรมด้านที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาเพื่อช่วงชิงความหมายของการอนุรักษ์ของรัฐที่ไม่เปิดพื้นที่ให้กับชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ จะเห็นว่าการช่วงชิงความหมายของการอนุรักษ์ ก็คือการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคม (Social Space) เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น

งานของยุคติ มุกดาวิจิตร (2537) ได้ตั้งข้อสังเกตทางการเมืองเรื่องวัฒนธรรมหลังรัฐนิยมไว้ว่า การเมืองเรื่องวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก กลุ่มชนและชนชั้นต่างๆในสังคม มิได้เป็นเพียงปฏิกริยาต่อต้านในฐานะผู้ถูกระงับทางวัฒนธรรมหรือเป็นเพียงผู้ประนีประนอมโอนอ่อนปรับตัวให้เข้ากับแบบแผนวัฒนธรรมที่รัฐส่งเสริมหรือกำหนดให้แต่ฝ่ายเดียว หากยังเป็นผู้คัดสรร หยิบฉวย ส่งเสริม และรุกคืบทางวัฒนธรรมอีกด้วย ในปัจจุบันสังคมต่างเต็มไปด้วยการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม ขณะที่วัฒนธรรมใหม่ถูกผลิตมากขึ้นเรื่อยๆในอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเก่าก็ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาเพื่อสนองการบริโภควัฒนธรรมด้วยเช่นกัน (ยุคติ มุกดาวิจิตร, 2537 อ้างใน วิรพา อังกูรทัศนียรัตน์, 2547)

1.4.3 แนวความคิดเกี่ยวกับผู้ผลิตทางวัฒนธรรม และทุนทางวัฒนธรรม

1.4.3.1 ทุนทางวัฒนธรรม

งานศึกษาของวินัย บุญลือ (2545) ที่ได้้นำแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมของบูร์ดิเยอร์มาใช้กล่าวว่า บูร์ดิเยอร์ได้แบ่งทุนทางวัฒนธรรมออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ประการแรก ทุนที่อยู่ในระดับอุปนิสัย ซึ่งเป็นการซึมซับรับเอา (Internalized) ตำแหน่งแห่งที่ของตน รวมทั้งทัศนคติ มุมมอง ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม คืออุปนิสัยที่ได้จากการเรียนรู้ บ่มเพาะจากสังคม ที่จะซึมซับเข้าใจ เข้าถึงคุณค่าของสินค้าทางวัฒนธรรม เช่นการเข้าถึงและตั้งใจใน อรรถรสทางดนตรี สุนทรียะสำนึกทางศิลปะ ความสามารถในการเข้าถึงการเสพลินค้าทางวัฒนธรรม นั้นแตกต่างจากการบริโภคสินค้าอื่น เนื่องจากวัตถุทางวัฒนธรรมนั้นมีชุดความหมายผูกติดอยู่กับวัตถุ ผู้ที่จะเข้าถึง ได้จึงต้องเข้าใจความหมายชุดนั้น

ประการที่สอง เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ผูกติดกับวัตถุ เช่น หนังสือในงานศิลปะ หรือ เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ซึ่งต้องอาศัยความสามารถพิเศษ ผ่านขั้นตอนการอบรมศึกษาอย่างเคยชินจึงจะสามารถใช้ได้ซึ่งเป็นที่ปรากฏชัดว่า ผลผลิตทางวัฒนธรรมเหล่านี้ สัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนรวยที่

สามารถเป็นเจ้าของวัตถุทางวัฒนธรรมเหล่านี้มากกว่า และสามารถผลิตซ้ำอำนาจในการครองทุนทางวัฒนธรรมได้สูงกว่า

ประการที่สาม ทุนทางวัฒนธรรมนั้นอยู่ในสถาบัน เช่น ในระบบการศึกษา ซึ่งสร้างและผลิตซ้ำความแตกต่างทางชนชั้นอย่างชัดเจน ความรู้จึงเป็นผลิตผลทางวัฒนธรรมที่สามารถมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนเป็นทรัพยากรอื่นได้ นอกจากนั้นการศึกษานี้เป็นการเปิดช่องทางสำหรับการเข้าถึงทรัพยากรอื่น เป็นการส่งสมโอกาสของการเข้าถึง โอกาสในชีวิตที่ดีกว่า ผู้ปกครองจึงต้องลงทุนในตลาดทุนอย่างมากเพื่อหวังผลในอนาคตที่จะสามารถปรับเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมนี้ให้กลายเป็นทุนชนิดอื่นได้ การศึกษานี้ยิ่งนานวันยิ่งจะสร้างความแตกต่างทางชนชั้นมากขึ้น

ทุนทางวัฒนธรรมมีศักยภาพเป็นทุนที่สามารถนำมาลงทุนในปริมาตรของเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยปฏิบัติการของอำนาจเชิงสัญลักษณ์ได้ จึงจำเป็นต้องมีปฏิบัติการเชิงอำนาจ เพื่อจะครองความชอบธรรมในการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นที่กังขาและไม่ถูกตั้งคำถาม กล่าวคือทุนทางวัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจหรือทุนเชิงสัญลักษณ์ได้ เพื่อให้มีอำนาจที่ทรงพลังยิ่งขึ้น บูดิเยอร์จึงได้พัฒนาแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยปฏิบัติการของอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ที่มีมโนทัศน์หลักว่าด้วยผลประโยชน์เชิงสัญลักษณ์ แนวคิดที่ว่าด้วยทุนต่างๆและทฤษฎีว่าด้วยความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ เพื่ออธิบายว่ามนุษย์ได้ใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจอย่างไรเพื่อเป็นการสะสมผลประโยชน์เชิงสัญลักษณ์ เขาจึงเห็นว่าทุนทางวัฒนธรรมสามารถออกเงย แลกเปลี่ยนกระจายได้ตามหลักทุนทางเศรษฐกิจ (วินัย บุญดือ, 2545)

งานของกุสลา พักซ์ลัก (2555) ที่ได้อธิบายงานของบูดิเยอร์มองว่าความรุนแรงทางสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ที่ถูกรอบงายอมรับสภาพของการถูกรอบงายของตนว่าเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรม อำนาจทางสัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ให้ความชอบธรรมแก่การดำรงอยู่และการผลิตซ้ำของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียมในสังคม อำนาจทุกชนิดที่ปฏิบัติการอยู่บนความสัมพันธ์ทางสังคมจะใช้ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์เพื่อนำตนเองด้วยภาพของความชอบธรรมและซ่อนเร้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งเป็นพื้นฐานที่แท้จริงของมันเอาไว้ ทุนทางสัญลักษณ์ จากการสร้างความชอบธรรมของความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านรูปแบบของสัญลักษณ์ การสะสมความชอบธรรม ที่กลุ่มชนชั้นนำจะเพียรพยายามรักษาทุนแห่งความน่าเชื่อถือ (Credit) เอาไว้ และทำให้ดูเหมือนว่าการกระทำของตนนั้นไม่ใช่เป็นสิ่งที่ดำเนินไปบนตรรกะของการทุจริต ทุนทางสัญลักษณ์จึงเป็นความเชื่อของส่วนรวมและเป็นทุนของความเชื่อถือ ที่ทำให้ผู้ที่ถูกรอบงายรับรู้ในความชอบธรรมของผู้ที่ครอบงายตนอยู่ และทุนทางสัญลักษณ์ก็เป็นสิ่งที่สามารถสะสมและเปลี่ยนแปลงกลับไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้ภายใต้เงื่อนไขและอัตราที่มีความแน่นอนอันหนึ่งทุน

ทางเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบของทุนทางสัญลักษณ์ของตนเองที่มีความเฉพาะและแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม (กุศล พยัคฆ์ศักดิ์, 2555)

การสร้างภาพตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ได้นำไปสู่การสถาปนาสถาบันของการจัดการใหม่ๆ เช่น ในการบวชป่า เป็นการสร้างพื้นที่ในการต่อรองโต้ตอบในพื้นที่ทางสังคมที่มีหน่วยงานหลายภาคส่วนทั้งรัฐ เอกชนที่เข้าร่วมงาน มีพื้นที่ในการปะทะประสานทางความรู้ในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ในพื้นที่ชุมชนได้มีพื้นที่ของการอธิบายการใช้ประโยชน์เหนือพื้นที่ภายใต้บริบทของความ เป็นจริงที่เกิดขึ้นในชุมชน บทบาทของผู้กระทำต่างๆจะสามารถยกระดับของการเคลื่อนไหวการ ต่อรองทางสังคมได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการสะสมทุนทางวัฒนธรรม หากสะสมได้มากก็จะ สามารถนำไปสู่การพัฒนาไปเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้กับอุดมการณ์หลักที่ครอบงำความคิด โดย อ้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเป็นชาติพันธุ์ เพื่อสร้างพื้นที่การมีตัวตนในสังคมได้มากขึ้น และ เป็นการสื่อสารให้สังคมรับรู้ว่าคุณคนสามารถดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน (วินัย บุญลือ, 2545)

1.4.3.2 ผู้ผลิตวัฒนธรรมปกากะญอ

การต่อสู้ของชาวปกากะญอแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การสะสมทุนทางวัฒนธรรมใน รูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ทั้งในรูปของการจัดการไร่หมุนเวียน เพลง นิทานพื้นบ้าน ตลอดจนความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆนั้นมีการปรับเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมให้ กลายเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ มาใช้ในการลงทุนเพื่อการต่อสู้ทางการเมืองและการสร้างพันธมิตรกับ กลุ่มอื่นๆ เช่น นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชนและสื่อมวลชน ด้วยการนำเสนอภาพลักษณ์ของ ชาวปกากะญอในฐานะที่เป็นผู้ดูแลป่าทั้งในความคิดของชาวปกากะญอเองและในสายตาของ บุคคลภายนอกภาพลักษณ์ในด้านลบที่เคยประทับตรากล่าวหาว่าชาวเขาเป็นผู้ทำลายป่าถูก ปรับเปลี่ยนให้กลายมาเป็น ชาวปกากะญอ ผู้รักและหวงแหนป่าและเป็นกลุ่มชนท้องถิ่นที่มี ความสามารถจัดการป่าได้อย่างยั่งยืน (วินัย บุญลือ, 2545)

กรณีงานศึกษาของ Hayami (1997) ได้สะท้อนให้เห็นภาพของกระบวนการต่อรองช่วงชิง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรที่สัมพันธ์กับความเป็นชาติพันธุ์ โดยศึกษาเกี่ยวกับความ เป็นชาติพันธุ์ที่เกี่ยวเนื่องกับการต่อสู้การจับป่าสนบ้านวัดจันทร์ จังหวัดเชียงใหม่ เห็นว่าในบริบทของ การเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจของรัฐที่ควบคู่ไปกับการสถาปนาแนวคิดว่าด้วยการอนุรักษ์ป่า ใน รูปแบบของการอพยพคนออกจากป่าภายใต้การประกาศใช้กฎหมายอุทยานแห่งชาตินั้นไปซ้อนทับ กับรูปแบบการจัดการป่าแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน การอ้างว่าเพื่อการอนุรักษ์ของรัฐแท้ๆคือการ จัดกันในแนวนโยบายการอนุรักษ์ เพราะในทางปฏิบัติจริงชาวบ้านพบเห็นกลุ่มนายทุนเข้าไป

แสวงหาผลประโยชน์จากไม้สนในเขตป่า ดังนั้นวาทกรรมการอนุรักษ์จึงเป็นการขัดกันของ
แนวนโยบายการอนุรักษ์ป่าจึงทำให้ชาวกะเหรี่ยงทำการต่อรองหรือเข้าช่วงชิงสิทธิในการเข้าถึงผ่าน
การนิยามหรือสร้างความหมายใหม่ให้กับการอนุรักษ์เพื่อใช้เป็นวาทกรรมต้าน ซึ่งในประเด็นนี้
Hayami พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้พยายามสร้างความหมายใหม่ของความเป็นชาติพันธุ์ขึ้นมา
ผ่านการอ้างพิธีกรรมบวชป่า เพื่อชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตนก็สามารถใช้และอนุรักษ์ป่าได้ ขณะเดียวกัน
ความหมายของพิธีกรรมถูกนำมาใช้ในฐานะที่เป็นการสร้างความร่วมมือจากกลุ่มคนหลากหลาย
อาชีพไม่ว่าจะเป็น พระสงฆ์ นักวิชาการ นักศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน และการรวมตัวของกลุ่มคน
ในนามกลุ่มฮักแม่แจ่ม

กรณีศึกษาเรียกร้องให้รัฐยอมรับสิทธิเหนือทรัพยากรของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง Pinkaew
(2002) พบว่าได้มีการปรับเปลี่ยนความรู้ท้องถิ่นของตนให้เข้ากับความรู้สมัยใหม่ด้วยการนำเอาแผน
ที่ของทางราชการมาดัดแปลงเป็นภาพภูมิประเทศจำลองการใช้ประโยชน์ในพื้นที่จริงของชุมชน
ท้องถิ่นรวมทั้งการจัดความรู้ท้องถิ่นให้เป็นระบบอย่างมีเหตุผล เช่น สร้างวาทกรรมระบบไร่
หมุนเวียน เพื่อสื่อให้คนภายนอกเข้าใจและต่อรองให้รัฐยอมรับสิทธิของชุมชน เช่นเดียวกับงานของ
Nygren (1999) พบว่าคนท้องถิ่นในประเทศนิการากัวได้มองความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา
ว่าเป็นกระบวนการที่อยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งคนท้องถิ่นมีอาจหลีกเลี่ยงอิทธิพลของกระแส
ทันสมัยไปได้ จึงต้องผสมผสานความรู้ท้องถิ่นเข้ากับความรู้สากล เพื่อสร้างความชอบธรรมในการ
อ้างสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร จึงทำให้เห็นว่าความรู้ท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสาน
แลกเปลี่ยนกับความรู้ด้านอื่นๆ ที่หลากหลายนั้นเป็นรูปแบบหรือยุทธวิธีหนึ่งเพื่อให้เกิดผลในการ
ต่อรอง เข้าถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากร (หทัยกานต์ สังขชาติ, 2549)

ยุคสมัยของการแย่งชิงทรัพยากรที่รุนแรงและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ
ในการปรับตัวเพื่อแก้ปัญหา โดยการคิดค้นแนวทางใหม่ๆ ในการลดความขัดแย้งและผสมผสาน
วิธีการต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการนำจารีตประเพณีมาปรับใช้และคิดค้นสิ่ง
ใหม่ๆ ขึ้น เช่น การรื้อฟื้นภูมิปัญญาและความเชื่อต่างๆ ที่มีอยู่เดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอขึ้นมา
เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่า และความเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
(ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539; ประเสริฐ ตระการศุภกร, 2540) ในระยะหลัง ประสบการณ์ ความรู้
และภูมิปัญญาในการจัดการป่าที่สั่งสมเป็นกฎเกณฑ์ ความเชื่อ ประเพณี และคำสั่งสอนของกลุ่มชาติ
พันธุ์ ปกากะญอได้ถูกถ่ายทอดออกมาในพื้นที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานศึกษาทางวิชาการ (ปิ่นแก้ว
เหลืองอร่ามศรี, 2539; ประเสริฐ ตระการศุภกร, 2540; กรรณิการ์ พรหมเสาร์ และเบญจมา ศีลารักษ์,

2542) งานวรรณกรรม (ถาวร กัมพลกุล, 2540; จอนิ โอโดเฮา, 2541; ลีชะ ชูชื่นจิตสกุล, 2542) เวทีสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม และการเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน

งานศึกษาของทฤษฎี สว่างยิ่ง (2544) ได้ชี้ให้เห็นว่างานศึกษาช่วงแรกที่ศึกษาชาติพันธุ์และเริ่มให้ความสำคัญกับชนกลุ่มน้อยในแง่ของความมั่นคงและต้องได้รับการพัฒนา (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2518; สำนักเลขานุการปฏิบัติการจิตวิทยาความมั่นคงแห่งชาติ, 2518) ทิศทางการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์จึงถูกกำหนดภายใต้อุดมการณ์เรื่องความมั่นคงของชาติ โดยการพยายามทำให้ชนบนพื้นที่สูงผสมกลมกลืนกับคนส่วนใหญ่กลายเป็นคนไทย ไม่ว่าจะเป็นโครงการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสงเคราะห์และการสร้างความมั่นคง

งานศึกษาทางวิชาการในระยะต่อมา แนวทางการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มุ่งตั้งคำถามต่อนโยบายการพัฒนาของรัฐ ปัญหาของการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งมีงานศึกษาหลายชิ้น อาทิเช่น งานของอุไรวรรณ ตันกิมยง และคณะ, 1988; McKinnon, 1989; Chantaboon, 1989; ยศ สันตสมบัติ, 2542 ที่กล่าวถึงโครงการการพัฒนาต่างๆของรัฐได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน เนื่องจากรัฐขาดความเข้าใจในสัมพันธภาพและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในชุมชน ระหว่างชุมชน ระบบการผลิตของชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อม ผลจากการพัฒนาทำให้ชุมชนอ่อนแอลงและไม่สามารถจัดการกับปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการจัดการระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรได้อย่างที่เคยเป็นมาให้เกิดผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองของชุมชนบนพื้นที่สูง งานหลายชิ้นเริ่มให้เห็นถึงการปรับตัวด้านต่างๆของชุมชน เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาการพัฒนาดังปรากฏในงานศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชนเพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง เช่น งานศึกษาของ Hayami, 1992; ทวิช จตุวรพฤกษ์, 2538 เป็นต้น ซึ่งงานศึกษาเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นว่าการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนหนึ่งๆนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่จะเป็นเงื่อนไขให้ชุมชนหรือวัฒนธรรมนั้นเลือกทางออกสำหรับการปรับตัว เช่น ความสอดคล้องกันทางวัฒนธรรม สถานการณ์ที่สุกงอม หรือช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้ชุมชนสามารถเผชิญหน้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีการจัดการที่ดินและแรงงานที่หลากหลายขึ้นทั้งในระบบการผลิตแบบไร่หมุนเวียน การเกษตรแบบถาวรหรือการปลูกพืชพาณิชย์ รวมไปถึงการปรับตัวโดยการออกไปสัมพันธ์กับโลกภายนอก เช่น การเปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธและคริสต์ การเข้าสู่ระบบการศึกษาใหม่ การเข้าสู่การเป็นผู้นำในระบบราชการ และการออกไปทำงานรับจ้างในเมือง (ศรีณทิพย์ หมั่นทรัพย์, 2543)

งานศึกษาหลายชิ้น (นเรศ สงเคราะห์สุข, 2538; เฉลิมศักดิ์ ขัตติยะ, 2541; ศรีณทิพย์ หมั่นทรัพย์, 2543; อ่างใน ทฤษฎี สว่างยิ่ง, 2544) พบว่าวิถีการผลิตในแบบดั้งเดิมของชุมชนบนพื้นที่สูงมีความสัมพันธ์กับระบบคิด ความคิดที่สะท้อนอยู่ในจักรวาลวิทยาของชุมชนมีความสัมพันธ์กับระบบ

ครอบครัว เครือญาติ และ โครงสร้างทางสังคมของชุมชน แต่ผลพวงจากการพัฒนาได้ทำให้ชุมชนเหล่านี้เปลี่ยนวิถีการผลิตจากการเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว ความสัมพันธ์ทางการผลิต และการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศในครัวเรือน เกิดความลักลั่นภายในชุมชนและนำไปสู่ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (ทฤษฎี สว่างยิ่ง, 2544)

งานศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในช่วงหลังมุ่งสู่การนำเสนอถึง ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ ในการจัดการป่าของชุมชน ทั้งจากมุมมองของนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และคนที่เป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมของปกากะญอเองหลายชิ้นด้วยกัน อาทิเช่น งานของประเสริฐ ตระการศุภกร, 2540; เจษฎา โชติกิจวิฑูรย์, 2542; ยศ สันตสมบัติ, 2542; กรัณมกล มัทธนะวิศัลย์, 2541; วินัย บุญลือ, 2545; สุวิธาน พัฒนาไพรวัดย์, 2550 ฯลฯ เป็นต้น

งานของประเสริฐ ตระการศุภกร (2540) ได้ทำให้เกิดมิติใหม่ของการศึกษาของการศึกษาจากคนใน ที่พยายามอธิบายระบบความเชื่อของปกากะญอมาเป็นงานทางวิชาการ เขาเสนอถึงการจำแนกป่าตามภูมิปัญญาพื้นบ้านปกากะญอและการจำแนกป่าตามลักษณะของการใช้ประโยชน์ ซึ่งตีความระบบความเชื่อดั้งเดิมของปกากะญอ จากบททา ตำนาน ภูมิปัญญา องค์ความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ การให้คุณค่าของผู้เฒ่าผู้แก่ มาตีความเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่อไป นอกจากนี้ยังมีงานเขียนที่ถูกแปลและเรียบเรียงขึ้นจากการถ่ายทอดความรู้ของผู้เฒ่าปกากะญอ หลายชิ้นปรากฏให้เห็น ได้แก่ คนปกากะญอ (2537); เพลงชีวิตปกากะญอ (2538); จากความทรงจำของฉัน (2540) ซึ่งผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้คือพ่อเลป่าโดยวีระศักดิ์ ขอดระบำ เป็นผู้แปลและเรียบเรียง งานเขียนสวนของคนก็เก็ยโดยหน้่าน้ำทุ่งขุนหลวง; ชุณิทานปกากะญอที่ 1-3 โดย นาโก๊ะลี ป่าเจ็ดชั้น: ปัญญาปราชญ์ จากคำบอกเล่าของพ่อหลวงจอนิ โอโคโนชา (กรรณิการ์ พรหมเสาร์และเบญจา ศิลารักษ์, 2542) ฯลฯ เป็นต้น

งานเขียนเหล่านี้ได้ทำให้คนทั่วไปรู้จักและเข้าใจคนปกากะญอมากขึ้น ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาองค์ความรู้และความเชื่อต่างๆของปกากะญอในเรื่องการอนุรักษ์ป่า ได้ขยายไปสู่เรื่องของการรู้พื้นและการสร้างใหม่ทางอัตลักษณ์ของปกากะญอที่สอดคล้องไปกับการเคลื่อนไหวต่างๆ เพื่อสื่อให้เห็นถึงคุณค่า ปรัชญาชีวิต และโลกทัศน์ของชนกลุ่มน้อย (คำนำ, พ่อเลป่า, 2538 อ้างในทฤษฎี สว่างยิ่ง, 2544) ประกอบกับแรงสนับสนุนจากนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเป้าหมายในเชิงนโยบายด้วย อย่างไรก็ตามการนำเสนอภูมิปัญญาความรู้ของชาวปกากะญอต้องผ่านการเรียนรู้ การสังสมประสบการณ์ ความรู้และระบบความคิดภายใต้บริบทเงื่อนไขทางสังคม รวมถึงการคิดค้นยุทธวิธี การสรรหาแนวร่วม เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับชนปกากะญอ ได้มีพื้นที่ในสังคม

จะเห็นได้ว่าระยะแรกเป็นงานที่ถูกถ่ายทอดมาจากนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นส่วนใหญ่ แต่ระยะหลังมาเริ่มมีงานที่ถ่ายทอดมาจากคนปกากะเฉยเองมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้ศึกษามองว่าเป็นกระบวนการของผู้ผลิตวัฒนธรรมที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจ ผลักดันให้เกิดการยอมรับจากสาธารณะชนและเพื่อให้มีพื้นที่ทางสังคม โดยมีวิธีการสื่อสารหลายรูปแบบ ซึ่งรูปแบบและวิธีการเหล่านั้นผู้ผลิตวัฒนธรรมปกากะเฉยได้เลือกใช้แตกต่างกันไป เช่นการสื่อสารออกมาผ่านงานด้านดนตรี งานวิชาการ งานเขียน หรือด้านสื่อมวลชน แต่ผู้ศึกษาเชื่อว่าผู้ผลิตวัฒนธรรมปกากะเฉยน่าจะมีจุดร่วมอย่างใดอย่างหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน สมมุติฐานนี้ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาต่อไปว่าผู้ผลิตวัฒนธรรมปกากะเฉยมีจุดร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวอย่างไร ในประเด็นใดบ้าง และจุดร่วมนี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ อย่างไร

1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้จะนำแนวคิดที่เกี่ยวข้อง 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม แนวคิดเรื่องผู้ผลิตวัฒนธรรม และแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางการเมือง

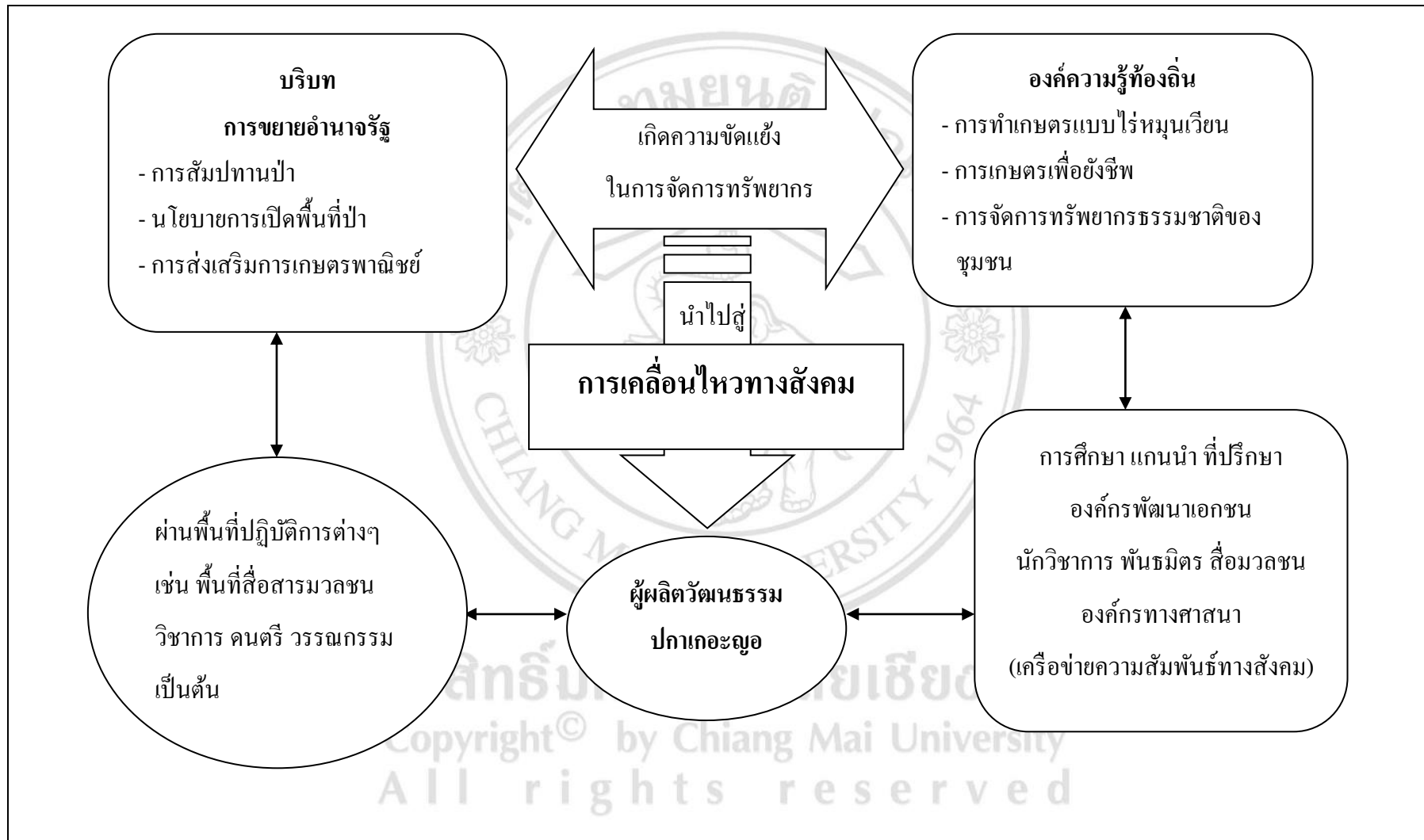
การศึกษาแนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้น จะเน้นการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ตามแนวความคิดของไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร์ (2542) ซึ่งได้สะท้อนไว้ 4 ประการ คือ ประการแรก กระบวนการเหล่านี้มิได้เป็นกระบวนการเรียกร้องบนพื้นฐานของชนชั้นใดชนชั้นเดียว อย่างกระบวนการเคลื่อนไหวในอดีต ดังทฤษฎีมาร์กซิสต์ ประการที่สอง ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้มิได้ตั้งอยู่บนฐานผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ประการที่สาม ขบวนการเหล่านี้มิได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมือง ประการสุดท้าย เป้าหมายของการเคลื่อนไหว มิใช่เพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐ ลักษณะสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้นี้ สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันอย่างยิ่ง เพราะการเคลื่อนไหวในปัจจุบัน มิได้ผูกติดประเด็นใดประเด็นหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจง หากแต่ประเด็นของการเรียกร้องได้เชื่อมโยงไปถึงบริบทสังคมโลกมากขึ้น เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับขบวนการเคลื่อนไหวในหลากหลายมิติ เช่น มิติทางการเมือง วัฒนธรรม ฯลฯซึ่งเปิดให้คนทุกหมู่เหล่าทุกชนชั้นในสังคมไทยมีสิทธิมีเสียงเสมอภาคเท่าเทียมกัน ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้นี้ที่มองและให้ความสำคัญกับปฏิบัติการของการเคลื่อนไหวที่ต้องการสร้างความหมาย กฎเกณฑ์ กติกา หรือคำนิยามชุดใหม่ๆ ให้กับสิ่งที่เคลื่อนไหวเรียกร้อง

ผู้ศึกษาประยุกต์ใช้แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้นี้ผ่านพื้นที่ปฏิบัติการตามแนวคิดของบูดิเยอร์ ซึ่งมองว่าปฏิบัติการของแต่ละสนามจะมีกฎเกณฑ์คอยกำกับ ควบคุมอยู่ และ

นอกจากนั้นผู้เล่นหรือผู้กระทำการ จะต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ สะสมทุนเพื่อที่จะสามารถเข้าสู่สนามของการแข่งขันได้ ดังนั้น เพื่อจะช่วยให้เข้าสู่สนามเหล่านี้ได้ ผู้เล่นจะต้องมีการสะสมทุน สร้างทุนของตัวเองขึ้นมา ผู้ศึกษาจึงอาศัยแนวคิดผู้ผลิตวัฒนธรรม (cultural producer) มาประกอบเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นว่าชาวปกากะญอที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวรูปแบบต่างๆนั้น สะสมทุนของตัวเองผ่านพื้นที่ปฏิบัติการที่แตกต่างกันอย่างไร ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้จะศึกษาปัจจัยที่เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้ผลิตวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก วิเคราะห์บทบาทของผู้ผลิตวัฒนธรรมรุ่นใหม่และเปรียบเทียบกับผู้ผลิตวัฒนธรรมรุ่นเก่า เพื่อจะทำความเข้าใจและอธิบายถึงยุทธวิธีในการปรับตัวเข้าสู่ความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบใหม่ในบริบทปัจจุบัน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางการเมือง (Identity Politic) ของปกากะญอที่ต้องปรับเปลี่ยนไปด้วย

ผู้ศึกษาตระหนักอย่างยิ่งว่า ประเด็นเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของปกากะญอ กับอัตลักษณ์ทางการเมืองไม่สามารถละเลยหรือแยกขาดจากกันได้ การประยุกต์ใช้แนวคิดทั้ง 3 แนวคิด ดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษาจะได้วิเคราะห์อย่างเชื่อมโยงกับบริบทของสังคมโลกที่กำลังขับเคลื่อนไปสู่กระแสความเป็นห่วงเป็นใยในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และพร้อมๆ กับการตระหนักรับรู้ตนเองของกลุ่มคนชายขอบต่างๆ ที่เรียกร้องให้เกิดการยอมรับในสิทธิของความเป็นชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิม ซึ่งผู้ศึกษามีสมมุติฐานว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวปกากะญอนั้น ยังคงยกประเด็นสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่ออ้างสิทธิของการเป็นผู้อยู่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม และเพิ่มมิติด้าน อัตลักษณ์ทางการเมืองที่มีความตื่นโหล สิทธิชุมชนในเรื่องการจัดการทรัพยากร และกล่าวถึงความเป็นตัวคนที่เท่าเทียมกันมากขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

1.6 ขอบเขตและวิธีวิจัย

1.6.1 พื้นที่ในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เลือกศึกษาปกากะฉะญอภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งเคยมีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านปกากะฉะญอกับเจ้าหน้าที่รัฐ ในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จนลามไปถึงปัญหาในประเด็นอื่นๆ โดยรัฐมีนโยบายเพื่อที่จะฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้บริเวณแหล่งต้นน้ำลำธารให้กลับคืนสู่สภาพเดิมตามธรรมชาติ โดยให้มีการปลูกป่าทดแทน แต่ชาวบ้านเห็นว่าป่าไม้ไม่จำเป็นต้องปลูก แคดูแลรักษาที่พอ จะเห็นได้ว่ามโนทัศน์ของรัฐมีความแตกต่างจากชาวบ้านอย่างชัดเจน ตลอดจนการสร้างวาทกรรมต่างๆของรัฐ ทำให้พื้นที่ภาคเหนือมีขบวนการเคลื่อนไหวเกิดขึ้น ซึ่งได้ร่วมกับองค์กรเอกชน นักวิชาการ และเครือข่ายอื่นๆอีกมากมาย เหตุการณ์เหล่านี้เป็นการเปิดตัวปัญญาชนผู้ผลิตวัฒนธรรมปกากะฉะญอ เพื่อเป็นปากเป็นเสียงให้กับกลุ่มชนของตนเอง

1.6.2 หน่วยการวิเคราะห์

การศึกษาครั้งนี้จะทำความเข้าใจและอธิบายระบบวิธีคิด อิทธิทางความคิดที่มีผลต่อผู้ผลิตวัฒนธรรมว่าเป็นไปใในแนวทางใด ได้รับอิทธิพลจากที่ทางใดบ้าง และผู้ผลิตวัฒนธรรมสามารถนำเอาความคิด ความรู้จากรุ่นเก่ามาประยุกต์ใช้ในการเคลื่อนไหวอย่างไร ทั้งนี้จะเปรียบเทียบระหว่างผู้ผลิตวัฒนธรรมรุ่นใหม่กับรุ่นเก่าด้วย เพื่อจะศึกษาว่ามีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ ยุทธวิธีและประเด็นในการเคลื่อนไหวอย่างไรบ้าง ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาผู้ผลิตวัฒนธรรมที่มีการขับเคลื่อนในด้านต่างๆ เช่น ด้านดนตรี ด้านงานเขียนทางวิชาการ ด้านสื่อสารมวลชน หรือด้านการขับเคลื่อนในระดับท้องถิ่นโดยศึกษาจากการนำความรู้สมัยใหม่ไปปรับประยุกต์ใช้กับความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ถ่ายทอดจากผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้นำธรรมชาติได้ผู้ศึกษาจะศึกษาผู้ผลิตวัฒนธรรม จำนวน 5 คน แต่ละคนมีพื้นที่ปฏิบัติการเฉพาะทั้งยุทธวิธี และการนำเสนอหรือสื่อสารให้คนภายนอกได้รับรู้ แต่ไม่ได้แยกขาดจากกันอย่างสิ้นเชิง ดังนี้

1. จอนิ โอโดซา ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ร่วมก่อตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และนำความรู้ ภูมิปัญญา ผสมผสานกับความรู้เรื่องแผนที่มาอธิบาย สร้างความเข้าใจกับรัฐ จนสามารถสร้างภาพลักษณ์ปกากะฉะญอว่าเป็นผู้รักษาป่า ภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านหนองเต่า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

2. พลุ โอโดซา เป็นลูกของจอนิ โอโดซา ผู้ต่อ ยอดและสืบทอดเจตนารมณ์ของคนปกากะฉะญอในการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิ และสร้างความเข้าใจ เพื่อให้เกิดการยอมรับในความ เป็นพลเมืองที่เท่าเทียมกัน ได้เข้าร่วมอบรมการเป็นนักข่าวพลเมืองภาคเหนือ จนสามารถมี กระบวนการสร้างพื้นที่สาธารณะผ่านสื่อสารมวลชนเชื่อมกับชุมชนได้ ภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านแม่ลานคำ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ นำเสนอผลงานทางวิชาการและผลักดันภูมิปัญญาสู่

ระดับสากล เป็นนักข่าวพลเมืองภาคเหนือ มีกระบวนการสร้างพื้นที่สาธารณะผ่านสื่อสารมวลชน เชื่อมกับชุมชน

3. สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ (ช) เป็นศิลปิน นักร้อง นักดนตรี นำเสนอบทเพลงผ่านดนตรี สมัยนิยม ซึ่งมีการสอดแทรกสัทภพาคิต คำชาในเนื้อหาของบทเพลง ใช้สื่อสารกับผู้ฟังผ่านเวทีการแสดง ต่างๆ และเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว.) วิทยาเขตองครักษ์ อำเภอแม่สอด จังหวัดเชียงใหม่

4. ถาวร กัมพลกุล (บือพอ) ผู้เขียนและผู้แปลงานวรรณกรรมต่างๆ สื่อสารกับผู้อ่านผ่านเรื่องเล่าในรูปแบบการเขียนหนังสือ วรรณกรรม และสร้างความเข้าใจกับชุมชนผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น งานกองบุญข้าว งานภาษาและวัฒนธรรมของปกากะญอ เป็นต้น

5. ประเสริฐ ตรีการศุภกร ผู้ประสานงานภูมิภาคและผู้บริหารเครือข่ายภูมิปัญญาพื้นบ้าน และกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขา และสมาคมปกากะญอเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้ผลักดันไร่มุมนเวียนให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาระดับโลก

1.6.3 วิธีการเก็บข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากทั้งผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษา โดยมีการเก็บข้อมูลและการเข้าถึงข้อมูลดังนี้

ศึกษาจากเอกสาร การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ เอกสาร หนังสือหรือรายงาน ที่ผู้ผลิตวัฒนธรรมจัดทำขึ้นเองและการศึกษาภาคสนาม เน้นศึกษาผู้ผลิตวัฒนธรรม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการก่อรูปความรู้ และการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงลักษณะโดยรวมและเฉพาะทางวัฒนธรรมที่เป็นมาในอดีตและเพื่อสร้างความเข้าใจต่อมาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

สังเกตการณ์ ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการทั้งการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เช่น การเข้าร่วมประชุมสัมมนาต่างๆ เกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อจะศึกษาแนวทางหรือประเด็นการขับเคลื่อน และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม เช่น ศึกษาเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ผลิตวัฒนธรรม เพื่อจะให้เห็นการทำงานและการเชื่อมสัมพันธ์กับเครือข่ายอื่นๆ ในการร่วมขับเคลื่อนสู่ระดับนโยบายต่างๆ

สัมภาษณ์ ในส่วนนี้จะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสัมภาษณ์ทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การขับเคลื่อนในระดับต่างๆของผู้ผลิตวัฒนธรรมแต่ละคน ซึ่งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนั้น จะใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งกับผู้ที่มีบทบาททางการเมือง กลุ่มผู้นำ ฮีโร่ เสาะระ และสัมภาษณ์คนที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความรู้ความคิดต่อผู้ผลิตวัฒนธรรมที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมทั้งนักวิชาการ นักพัฒนา ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อทำความเข้าใจอิทธิพลทางความคิดที่มีผลต่อผู้ผลิตวัฒนธรรมกลุ่มนี้ ในรูปแบบพุดคุยซักถามส่วนที่สองจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับบริบทหรือสถานการณ์ทั่วไปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วย ทั้งนี้ผู้ศึกษาจะใช้เทปบันทึกเสียง เพื่อป้องกันการลืมหรือข้ามประเด็นสำคัญไปในการสัมภาษณ์

1.6.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ทั้งนี้ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ถึงปฏิบัติการต่างๆ ของผู้ผลิตวัฒนธรรมจากการใช้เวทีต่างๆที่เป็นการสร้างความเข้าใจที่นำไปสู่พื้นที่สาธารณะทั้งที่เกิดขึ้นในกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และภายนอกกลุ่ม นำไปสู่การสื่อสารในเวทีต่างๆหรือที่ผู้ศึกษาเรียกว่าพื้นที่ปฏิบัติการนั่นเอง ซึ่งการปฏิบัติการเหล่านั้นจะผ่านวิธีการ แนวความคิดหรือได้รับอิทธิพลแตกต่างกัน โดยตัวผู้กระทำการเป็นคนปกาเกาะงูเอง และเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับจากสาธารณะชนในระดับหนึ่งซึ่งการศึกษานี้จะแยกย่อยการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ระดับได้แก่

1. **ระดับปัจเจก** การวิเคราะห์ในระดับนี้ เป็นการวิเคราะห์ที่อาจพบได้จากบุคลิกภาพของผู้ถูกศึกษา ทั้งนี้จะศึกษาถึงภูมิหลังของแต่ละคน เพื่อวิเคราะห์ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด และมีอิทธิพลอย่างไร

2. **ระดับองค์กร** การวิเคราะห์ในระดับนี้จะเห็นได้จากการเข้าไปทำงานกับองค์กรต่างๆ โดยอาศัยเวทีของการมีส่วนร่วม เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ซึ่งในจุดนี้จะทำให้เห็นการเข้าไปเป็นผู้กระทำการของกลุ่มผู้ผลิตวัฒนธรรมที่ต้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดและขับเคลื่อนทิศทางการพัฒนา

3. **ระดับสัญลักษณ์** ในระดับนี้เป็นการวิเคราะห์การปรับเปลี่ยน ผสมผสานความรู้ภูมิปัญญา พิธีกรรมและหลักคำสอนต่างๆที่นำมาใช้ตอบโต้กับอำนาจรัฐเพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยการนำเอาวัฒนธรรมมาเป็นตัวขับเคลื่อนในทางการเมือง เพื่อให้เกิดการยอมรับและให้พื้นที่ในการแสดงออกทางวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ทำให้เห็นศักยภาพของผู้ผลิตวัฒนธรรมในการเลือกยุทธวิธีที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เพื่อที่จะจัดการกับความขัดแย้งในรูปแบบใหม่ที่กลุ่มชนชาติพันธุ์กำลังเผชิญอยู่

1.7.2 ทำให้เห็นถึงบทบาทของผู้ผลิตวัฒนธรรมที่มีมากขึ้น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนและสานต่อเจตนารมณ์สู่รุ่นต่อไป ทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้ปัญญาชนผู้ผลิตวัฒนธรรมในชุมชนอื่นๆหันมามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและหาทางออกให้กับชุมชนของตนเองด้วย

1.8 นิยามศัพท์

ผู้ผลิตวัฒนธรรม หมายถึง ผู้ที่มีทั้งความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำไปใช้ตีความสิ่งต่างๆและนิยามความหมายใหม่ๆได้ โดยการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการสร้างความเข้าใจต่อสาธารณชน เพื่อให้มีพื้นที่ในการแสดงออกมากขึ้น

พื้นที่ปฏิบัติการ หมายถึง พื้นที่ที่ผู้ผลิตวัฒนธรรมใช้ในปฏิบัติการ หรือแสดงออกต่างๆ พื้นที่ในที่นี้ไม่ใช่พื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นพื้นที่ของปฏิบัติการและปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีการปรับเปลี่ยนและเลื่อนไหลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีเงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกันออกไปเช่น พื้นที่สื่อ พื้นที่ดนตรี พื้นที่ทางวิชาการ เป็นต้น

1.9 เนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

วิทยานิพนธ์เล่มนี้แบ่งเนื้อหาในการนำเสนอจำนวน 9 บท ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 กล่าวถึงที่มาและความสำคัญ วัตถุประสงค์ของการศึกษา ทบทวนงานศึกษา และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กรอบคิดในการศึกษา ขอบเขตและวิธีการวิจัย หน่วยการศึกษา พื้นที่ศึกษา และวิธีการเก็บข้อมูล ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา และเนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

บทที่ 2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในกระบวนการสร้างเวทีการต่อสู้ของปกากะญอ เริ่มต้นตั้งแต่การขยายอำนาจของรัฐในรูปแบบต่างๆ นำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งว่าด้วยการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชุมชนบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่ราบ ปัญหาดังกล่าวจึงก่อให้เกิดการ

สร้างองค์ประกอบภาวะอยู่ขึ้นเพื่อแก้ปัญหา นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้อธิบายเกี่ยวกับประเด็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิในฐานะชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในเวทีการต่อสู้ของปกากะญอมากขึ้น

บทที่ 3 กล่าวถึงผู้ผลิตทางวัฒนธรรมที่มีชื่อว่า “จอนิ โอโดเชา” เริ่มตั้งแต่บริบทการเกิดของผู้ผลิตทางวัฒนธรรม พื้นฐานครอบครัว วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งงานมีครอบครัว และการได้รับโอกาสทางการศึกษาทั้งจากการศึกษาเล่าเรียน ฝึกอบรม และเรียนรู้ด้วยตนเองจากการเดินทางพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จากประสบการณ์ความรู้ที่ได้สั่งสมมาและความชอบส่วนตัวเกี่ยวกับการทำงานเพื่อชุมชน ทำให้พาดีจอนิกลายเป็นผู้นำชุมชนทำงานอุทิศตนเพื่อสาธารณประโยชน์

บทที่ 4 กล่าวถึงผู้ผลิตทางวัฒนธรรมที่มีชื่อว่า “พฤ โอโดเชา” เริ่มตั้งแต่บริบทการเกิดผู้ผลิตวัฒนธรรม อิทธิพลที่หล่อหลอมผู้ผลิตวัฒนธรรมของปกากะญอ การสร้างเครือข่ายของผู้ผลิตวัฒนธรรมและบทบาท การทำงาน ของผู้ผลิตวัฒนธรรม

บทที่ 5 กล่าวถึงผู้ผลิตทางวัฒนธรรมที่มีชื่อว่า “ชิ สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์” เริ่มตั้งแต่บริบทการเกิดผู้ผลิตวัฒนธรรม อิทธิพลที่หล่อหลอมผู้ผลิตวัฒนธรรมของปกากะญอ การสร้างเครือข่ายของผู้ผลิตวัฒนธรรมและบทบาท การทำงาน ของผู้ผลิตวัฒนธรรม

บทที่ 6 กล่าวถึงผู้ผลิตทางวัฒนธรรมที่มีชื่อว่า “ถาวร กัมพลกุล” เริ่มตั้งแต่บริบทการเกิดผู้ผลิตวัฒนธรรม อิทธิพลที่หล่อหลอมผู้ผลิตวัฒนธรรมของปกากะญอ การสร้างเครือข่ายของผู้ผลิตวัฒนธรรมและบทบาท การทำงาน ของผู้ผลิตวัฒนธรรม

บทที่ 7 กล่าวถึงผู้ผลิตทางวัฒนธรรมที่มีชื่อว่า “ประเสริฐ ตระการศุภกร” เริ่มตั้งแต่บริบทการเกิดผู้ผลิตวัฒนธรรม อิทธิพลที่หล่อหลอมผู้ผลิตวัฒนธรรมของปกากะญอ การสร้างเครือข่ายของผู้ผลิตวัฒนธรรมและบทบาท การทำงาน ของผู้ผลิตวัฒนธรรม

บทที่ 8 บทวิเคราะห์ จะวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวกับอิทธิพลที่หล่อหลอมให้เกิดผู้ผลิตวัฒนธรรมของชาวปกากะญอ อะไรที่ทำให้พวกเขากลายเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรม ผู้ผลิตวัฒนธรรมผลิตวัฒนธรรมอะไร ส่งผลต่อคนปกากะญออย่างไร รวมถึงกระบวนการสร้างความชอบธรรมว่าได้รับการยอมรับจากสังคมภายในและภายนอกหรือไม่ ทั้งนี้จะนำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของปกากะญอทั้งในอดีตและในปัจจุบัน มาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของปกากะญอที่เกิดขึ้นด้วย

บทที่ 9 สรุปผลการศึกษาในประเด็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การเกิดขึ้นของผู้ผลิต
วัฒนธรรมปกากะญอ ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ถูกผลิตซ้ำและผลิตสร้างใหม่โดยผู้ผลิตวัฒนธรรม
ปกากะญอ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved